

УДК 346.7:349.2

<https://doi.org/10.34142/23121661.2024.40.22>

orcid.org / 0000-0002-7773-0402

© Ждан М.Д., 2024

orcid.org / 0009-0007-8002-5281

© Булава Р.А., 2024

М.Д. Ждан, Р.А. Булава**СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО
ЯК ФЕНОМЕН КОЛАБОРАЦІЇ
СОЦІАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ ГАЛУЗЕЙ
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО
ПРАВА****M. Zhdan, R. Bulava****SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS
A PHENOMENON OF COLLABORATION
OF SOCIAL FUNCTIONS IN THE FIELDS
OF LABOR AND ECONOMIC LAW**

Анотація. Метою статті є визначення природи соціального підприємництва як феномену колаборації соціальних функцій галузей трудового та господарського права в соціальній державі. Автори наголошують на тому, що право, як регулятор відносин в державі, узяло конституційний припис соціального розвитку України у якості фундаментальної засади для свого існування та розвитку, визначивши пріоритетною функцією держави функцію соціальну. Крім створення фундаменту для соціально-спрямованого правового регулювання відносин в Україні, наша держава вирішила, спираючись на позитивний досвід іноземних країн, використовувати такі соціально орієнтовані правові конструкції, як-от: соціальне підприємництво, які допомагають вирішити актуальні соціальні проблеми. Наголошено, що соціальне підприємництво в Україні не отримало обертів для свого розвитку одночасно з реформою децентралізації, хоча воно мало потенціал створити необхідний майданчик для співпраці місцевої влади і бізнесу із вирішення їх проблем та задоволення їх інтересів. Обґрунтовано, що соціальне підприємництво варто розглядати як результат вдалого поєднання інтересів суб'єктів соціального діалогу - унікального явища, що об'єднало соціальні та бізнесові інтереси, і стало дієвим інструментом для задоволення інтересів соціальних партнерів: держави, працівників і роботодавців, які узгоджують свої зусилля, спрямовуючи їх в одне русло. Зроблено висновок, що, якщо для трудового права, як галузі, яка ще в зародку випромінювала соціальні імперативи та соціальне призначення та осяювала ними всі норми та напрями їх

реалізації, здійснення соціальної функції було цілком зрозумілим та очевидним явищем, то для господарського права, предметом якого є відносини, пов'язані з організацією та здійсненням господарської діяльності, де мова йде про виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт, надання послуг, переважно, з метою одержання прибутку, не зважаючи, на те, що його відокремлення і відбувалося разом із становленням незалежної України, яка проголосила себе соціальною державою, такий соціальний напрям, враховуючи на його призначення, був неприродним. Але цивілізований поступ України як курс до омріяної мети розвитку соціальної держави неминуче призвів до усунення цих антагонізмів спокійним еволюційним шляхом і в решті решт призвів до колаборації соціальних функцій галузей трудового та господарського права і зумовив виникнення та розвиток сучасного феномену громадянського суспільства – соціального підприємництва.

Ключові слова: соціальне підприємництво, господарське право, трудове право, функції трудового права, соціальна функція трудового права, соціальна функція господарського права, працівник, роботодавець, соціальне призначення права, соціальний діалог, держава, громадянське суспільство.

Abstract. The purpose of the article is to define the nature of social entrepreneurship as a phenomenon of collaboration of social functions of the fields of labor and economic law in the social state. The authors emphasize that the law, as a regulator of relations in the state, took the constitutional prescription of the social development of Ukraine as a fundamental basis for its existence and development, determining the priority function of the state to be the social function. In addition to creating a foundation for socially oriented legal regulation of relations in Ukraine, our state decided, based on the positive experience of foreign countries, to use socially oriented legal structures, such as social entrepreneurship, which help to solve current social problems. It was emphasized that social entrepreneurship in Ukraine did not gain momentum for its development at the same time as the decentralization reform, although it had the potential to create the necessary platform for cooperation between local authorities and businesses to solve their problems and satisfy their interests. It is substantiated that social entrepreneurship should be considered as the result of a successful combination of interests of the subjects of social dialogue - a unique phenomenon that united social and business interests and became an effective tool for satisfying the interests of social partners: the state, employees and employers who coordinate their efforts, directing them in the same direction. It was concluded that, if for labor law, as a field that in its infancy radiated social imperatives and social purpose and illuminated with them all the norms and directions of their implementation, the implementation of a social function was a completely understandable and obvious phenomenon, then for economic law, the subject of which there are relations related to the organization and implementation of economic activities, where we are talking about the manufacture and sale of products, the performance of works, the provision of services, mainly for the purpose of obtaining profit, despite the fact that its separation occurred together with the formation of an independent For Ukraine, which declared itself a social state, such a social direction, given its purpose, was unnatural. But the civilized progress of Ukraine as a course towards the dreamed goal of the development of a social state inevitably led to the elimination of these antagonisms through a calm evolutionary path and eventually led to the collaboration of social functions of the fields of labor and economic law and led to the emergence and development of the modern phenomenon of civil society - social entrepreneurship.

Keywords: social entrepreneurship, economic law, labor law, functions of labor law, social function of labor law, social function of economic law, employee, employer, social purpose of law, social dialogue, state, civil society.

Постановка проблеми. Розвиток соціальної держави, якою визначила себе Україна за ст. 3 Конституції України, вивів на перші ролі соціальні пріоритети у напрямках державної політики. Піклування про людину, її життя та здоров'я, її права та гарантії їх діяльності після відповідного визначення у зазначеній нормі права стало лейтмотивом існування та розвитку Української держави. Відповідно право, як регулятор відносин в державі, узяло даний припис у якості фундаментальної засади і для свого існування та розвитку.

Крім створення фундаменту для соціально-спрямованого правового регулювання відносин в Україні, наша держава вирішила, спираючись на позитивний досвід іноземних країн, використовувати такі соціально орієнтовані правові конструкції, як-от соціальне підприємництво, які допомагають вирішити актуальні соціальні проблеми.

Дане явище в українських реаліях отримало неабияку актуальність та затребуваність. У тому числі, і, мабуть, правильніше сказати, переважно тому, що українці опинилися внаслідок повномасштабного вторгнення в ситуації, коли вони самостійно вже не можуть отримати роботу, забезпечити свою сім'ю і потребують сторонньої допомоги держави і бізнесу у влаштуванні свого життя. І держава підкреслює важливість вирішення такої проблемної ситуації, зокрема, надаючи можливість через портал Дія.Бізнес дізнаватися, що таке соціальне підприємництво, навіщо воно так необхідне в Україні на сучасному етапі та як до нього долучитися [1].

Аналіз останніх досліджень. Проблеми правового регулювання соціального підприємництва розпочали обговорювати і в науці, і на практиці. Зокрема Н. Горішна ще в 2016 р. досліджувала досвід запровадження соціального підприємництва за кордоном та доцільність запровадження подібного явища в Україні [2]. Але активно цей напрям отримав поштовх у наукових дослідженнях у 2022 р. Вчені намагалися розкрити соціальне підприємництво з позиції соціальної функції держави, зокрема цьому були присвячені роботи М.В. Белової, С.З. Гусейнової [3], Т.В. Михайліної, Н.А. Мозгової.

Але оскільки мова йде про процеси трудової діяльності, в якій отримується прибуток, то видається логічним і важливим розкриття соціального підприємництва саме з позицій соціальних функцій тих галузей права, які дали життя цьому явищу. А цього ще в науці розглянуто не було. Тому зазначене і визначає напрям наукових розвідок, а також мету даної статті.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є визначення природи соціального підприємництва як феномену колаборації соціальних функцій галузей трудового та господарського права в соціальній державі.

Виклад основного матеріалу. Н. Горішна зазначає, що «перші згадки про соціальне підприємництво у нашій державі з'явилися завдяки міжнародним донорським організаціям у середині 90-х років ХХ століття, які запропонували

вітчизняним громадським організаціям використовувати основні принципи соціального підприємництва як один із інструментів розвитку їх фінансової стабільності» [2, с. 84]. При цьому, вона також відмічає, досліджуючи соціальне підприємництво за кордоном, що у 2016 р. в Україні широкого розповсюдження соціальне підприємництво ще не мало на відміну від європейських країн та Великої Британії, де в 2000 роках останнє таке розповсюдження вже мало [2, с. 84–85].

Парадокс, але соціальне підприємництво в Україні не отримало обертів для свого розвитку одночасно і з реформою децентралізації, хоча воно мало потенціал створити необхідний майданчик для співпраці місцевої влади і бізнесу із вирішення їх проблем та задоволення їх інтересів. Адже вчені наголошують на унікальних можливостях соціальних підприємств «працювати» у якості інструментів вирішення проблем територіальних громад щодо безробіття, податків тощо. «Соціальні підприємства відіграють важливу роль, а саме:

1) сприяють розвитку економіки і суспільства, пропонуючи можливості для створення робочих місць і нових форм підприємництва та зайнятості;

2) допомагають подолати соціальну ізоляцію (завдяки їх діяльності можливе працевлаштування людей з обмеженими фізичними і психічними можливостями; тих, хто тривалий час був безробітним;

3) активізують участь і добровільну роботу громадян, зміцнюючи таким чином єдність громади» [3, с. 161].

Але активно вести мову про спроможність вирішення проблем українців за допомогою соціального підприємництва розпочали після повномасштабного вторгнення РФ на територію України, коли збільшилась кількість і соціальних, і економічних проблем, і соціально незахищених верств населення. Тобто можна сказати, що саме від цього часу сформувалася гостра соціальна потреба у запуску соціального підприємництва як стратегічного напрямку подолання проблем суспільства і бізнесу. І при цьому варто підкреслити, що прояв соціальної функції нашої держави особливо наочно відбувся у найважчі часи для українського суспільства – під час збройної агресії проти України.

У правовій реальності, здійснення соціальних функцій держави традиційно покладалося на трудове право, кожна з норм галузі якого випромінювала турботу і піклування про людину праці. Ну і звичайно галузь права, яка виділилась з останньої – право соціального забезпечення, також залишалось світочом у реалізації соціальної функції держави. Але варто наголосити, що виконання цих функцій через реалізацію норм даних галузей, мабуть, позитивно оцінювалося науковцями, профспілками та, власне, особами, щодо яких мали виконуватись ці норми. Роботодавці ж розглядали виконання соціальної функції підприємствами як тягар, який заважав отримувати прибутки. Здійснюючи господарські діяльність, підприємці концентрувалися на постійному русі товарів і послуг, не допускаючи думки про те, що можливо одночасно і

отримувати прибуток, і допомагати суспільству. Цю ситуацію змінило саме явище соціального підприємництва, концепція якого показала, що виконання соціальної функції може також приносити прибуток.

«Реалізація концепції соціального підприємництва здійснюється у межах соціальної функції держави та вирішує комплекс проблем приватного та публічного характеру, зокрема, доступ до фінансових ресурсів осіб, які мають відповідну ідею, спрямовану на вирішення соціальних потреб громади, але не мають достатніх ресурсів для її реалізації» [3, с. 52].

На державному рівні дуже влучно окреслено соціальні проблеми, що можна вирішити за рахунок соціального підприємництва та оцінено ту роль, яку відіграють соціальні підприємці: «соціальна проблема – реальна ситуація або умова її настання, усвідомлена окремими особами та/або значною частиною суспільства як така, що загрожує певним значущим для них цінностям і потребує негайних змін. До соціальних проблем належать соціально-економічні (бідність), екологічні (загроза вимирання тварин/рослин, катастрофи, забруднення) тощо. Соціальний підприємець одним із перших фіксує проблему і пропонує шляхи її розв'язання» [1].

Однак, варто констатувати, що така значущість соціального підприємництва у вирішенні проблем українського сьогодення, хоча й усвідомлена на державному рівні, але й досі, на жаль, не призвела до створення нормативної бази із цього питання. Воно регламентується загальними нормативно-правовими актами, ґрунтуючись лише на усвідомленому підході підприємця до засад функціонування цього явища та виконанням його ролі. Хоча, на порталі Дія.Бізнес є, як зазначено 150+ ідей для запуску бізнесу у цій площині. Тому, вочевидь, розробка спеціальної нормативної бази є нагальним завданням українського сьогодення.

Таким чином, соціальне підприємництво варто розглядати як результат вдалого поєднання інтересів суб'єктів соціального діалогу – також унікального явища, що об'єднало соціальні та бізнесові інтереси, і стало дієвим інструментом для задоволення інтересів соціальних партнерів: держави, працівників і роботодавців, які узгоджують свої зусилля, спрямовуючи їх в одне русло. І тут важливо наголосити, що таке задоволення інтересів одних суб'єктів не йде в розріз інтересів інших і не створює тягар для когось: роботодавці отримують робочу силу, яка працює на них, створює суспільний продукт, який реалізується і надає прибуток для підприємця, а той може утримувати виробництво і платити заробітну плату своїм працівникам, тобто також реалізовувати соціальну функцію.

Отже, як можна побачити, виконання соціальної функції підприємствами не є благодійністю, а є повноцінною прагматичною діяльністю, корисною для підприємців. І головне, така допомога один одному, що спрямована на задоволення своїх інтересів, є усвідомленою і бажаною діяльністю для підприємців.

Вони розуміють заради чого вони мають залучати в якості працівників саме тих осіб, які опинилися за різними обставинами в скрутному становищі, використовуючи їх здатність до праці, а не беручи їх просто для того, щоб виконати приписаний норматив.

Участь у таких проєктах дозволяє констатувати також високий рівень суспільної свідомості, характерний для громадянського суспільства. Громадяни залучаються до важливих для підтримки економіки проєктів, виявляючи та реалізуючи громадські ініціативи, які, хоча і задовольняють, насамперед, власні інтереси, але глобально спрямовані на задоволення суспільних потреб та задоволення інтересів суспільства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, варто зробити висновок, що, якщо для трудового права як галузі, яка ще в зародку випромінювала соціальні імперативи та соціальне призначення, осяювала ними всі норми та напрями їх реалізації, здійснення соціальної функції було цілком зрозумілим та очевидним явищем, то для господарського права, предметом якого є відносини, пов'язані з організацією та здійсненням господарської діяльності, де мова йде про виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт, надання послуг, переважно, з метою одержання прибутку, не зважаючи на те, що його відокремлення і відбувалося разом із становленням незалежної України, яка проголосила себе соціальною державою, такий соціальний напрям, враховуючи на його призначення, був неприродним. Але цивілізований поступ України як курс до омріяної мети розвитку соціальної держави неминуче призвів до усунення цих антагонізмів спокійним еволюційним шляхом і врешті-решт призвів до колаборації соціальних функцій галузей трудового та господарського права і зумовив виникнення та розвиток сучасного феномену громадянського суспільства – соціального підприємництва, який має неабиякий потенціал до вирішення найгостріших проблем української реальності.

Соціальне підприємництво є новим явищем в українських економіці та праві, а тому має ще багато невирішених проблем, що потребують подальших наукових розвідок.

Література

1. Дія. Бізнес.URL: <https://business.dii.gov.ua/initiative/socialne-pidpriemnictvo>.
2. Горішна Н. Правове регулювання діяльності соціальних підприємств: європейський досвід. *Social Work and Education*. 2016. Vol. 3, No. 2. P. 81-91. URL: <http://dSPACE.tnpu.edu.ua/handle/123456789/24990>.
3. Белова М.В., Гусейнова С.З. Соціальне підприємництво як реалізація соціальної функції держави. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. №5. С. 158-162. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/270231/265564>.
4. Михайліна Т.В., Мозговая Н.А. Соціальна функція держави та соціальне підприємництво: аспекти співвідношення. 2022. №70. С.48-52. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/257362>